

Роксолана (скорочено)

Павло Загребельний

(Уривки)

Рогатин

Нещасна бранка, продана і проклята, йшла під чужим небом. Її душа плакала, це в її душі йшов дощ. Серце рвалося з грудей туди, де ніколи більше не будеш.— до втраченого Рогатина рвалась душа.

Ніколи вона не зазнає кращого.

Скрізь по вуличках нечистоти й омана. І кішки, тисячі кішок — улюблена тварина їхнього пророка. А може, ці муки не за її гріхи, а за гріхи тих, хто там за морем залишився. Вона згадує свого батька, отця Гаврила Лісовського, який всіх лякав гріхами. Дівчина мала батькову несамоовитість і материн легкий норов.

Чотири роки тому пережила втрату матері, яку полонила орда, безслідно у палаючому Рогатині зник батько. Тепер її саму полонили, вона ніби померла і воскресла, але воскресла для тваринного існування. Єдиною розрадою були подорожі у думках до любого Рогатину. Вона бачила своє домашнє обійстя і дорогу до львівської брами, і зелень шляхів.

Отець Лісовський передрікав Рогатину кару біблійного Содом і Гоморри. Та як не лякав він своїх прихожан, все одно пожертвувань на церкву йшло мало. Тому постійно сім'я тримала велике господарство: по двору бігали ненажерливі величезні свині. Мама Олександра цілими днями колотила їм замішки.

Свиней Лісовський продавав на Рогатинському ярмарку, куди з'їзджалися люди з Галича, Львова, Литви. Жартома його прозвали "отцем свино-паственим". Мати не переймалася своєю каторжною роботою. Ця маленька жінка походила з-над Пруту. Казали, що діти там народжувалися від заїжджих князів. Одного разу наскочив у рогатинські ліси на полювання сам король Зигмунт. І Лександра Княждвірська дратувала свого чоловіка, боуцімто Настя не його дочка, бо король сподобав—таки Лександру.

Настею назвав дочку панотець, можливо, на честь Ярославової коханки. У легенді про походження Рогатину розповідалося, що у ці ліси приїхав на полювання Галицький князь Ярослав Осмомисл зі своєю коханкою Насткою. Підчас полювання вона заблукала, а з гущавини лісу її вивів велетенський олень—рогач прямо до стійбища князівського. На цьому місці Ярослав звелів збудувати церкву, навколо якої виникло місто Рогатин, назване так на честь того оленя—рятівника. Настку стратили князівські бояри, спаливши її на вогнищі. Отець Гаврило так любив свою маленьку дружину, пишався доненькою. Він хотів дати їй все, але не мав такої можливості, тому ладен був відмовитися від батьківства на користь чи не самого короля. Тільки б знали люди, яка у нього донька—красуня, якби вона тільки марно не пропала у цьому Рогатині. Порівнювали люди своє місто з Содомом, бо хоч Рогатин і збудували навколо церкви

Святого Духу, ніхто не забув про гріховний зв'язок князя з розпусною Насткою. Жителі й самі пустились у розпусту. І схотів Бог покарати їх, наказавши Чортові засипати грішне місто землею. Але Чорт не встиг до світанку це зробити, коли заспівали півні, він викинув цю землю, і на цьому місці виросла Чортова гора. Гаврило Лісовський переконував усіх, що місто колись загине. Кожні три-чотири роки насилав Господь на них кару — турецькі набіги. Грабували, вбивали і полонили люд вороги, полонили тих, хто не встиг сховатись у дальні ліси. Панотець якось уникав розгромів, переховуточись у лісі над Дністром. Мати застерігала Настю своїми сумними піснями, ніби передчуваючи долю.

Мріяв отець Гаврило вивчити свою доньку. Обійшлося йому Теребушкове читання в цілу свиню. Вміла вже Настуся читати. Тепер треба навчити її високих наук і добрих звичаїв. Та латині в Рогатині міг навчити тільки вікарій Скарбський. Він приголомшив дівчину своїм вбранням, суворістю розуму, байдужістю до метушняви. Настуся закохалась не так, як досі закохувалась у шмаркачів. Подруга висміяла це кохання, мовляв вікарій кволий, не зможе від татар втекти. Ніби біду накликали дівчата своїми розмовами. Скарбський утік найперший; отець Гаврило тоді їздив на села дітей хрестити, там і врятувався; матір їхню татари полонили, вона лише встигла свою доню сховати у сажі між свиньми. Батько прибіг аж уночі, страшенно плакав і сумував. Багато тоді людей загинуло, багатьох погнали у рабство.

Та зло відступало, знову Настася посміхалася до життя, бо треба було жити й кохати, щоб не загинути.

Уночі на Рогатин налетіли татари, підпаливши місто, грабували і вбивали. Тоді вже дівчина не бачила, чи загинув її татко, чи залишився жити. Спам'яталась вона уже на возі, який котився спочатку палаючими вулицями, а тоді аж до Волоського шляху, Золотого для татар. Її везли на возі, за нею уважно доглядали, а потім продали Сінамазію Кафі на невольничому ринку. І знову Чорне море, знову невольничий ринок.

Але вона відчувала, що живе, а жити треба. Тому і сміялась, і співала на невольничім ринку.

П'ятнадцятилітню Анастасію Лісовську в Стамбулі купив головний наглядач султанських покоїв Ібрагім і подарував її падишахові Сулейману Пишному.

У гаремі Настасія страждала, але не показувала своїх почуттів. Вона співала, танцювала, веселила і розважала всіх, за що її прозвали Хуррем (розвеселена). Основною зброєю проти недобррозичливців став сміх. Коли стала султаншею, нажила собі ворогів: матір падишаха та його раніше улюблених жінок. Вона була "звичайна нібито лицем, з дитячим, ледь задертим носиком, така зграбна вся... але мужня, зухвала, повна незбагненної чарівності й неймовірного розуму".

Про набіги чужинців.

У султанській книгозбірні вона продовжила свою освіту, вивчила кілька мов. Вона була однією з найосвіченіших жінок світу, відіграла велику роль у політичному житті Османської імперії, бо мала над султаном незбагненну владу. Сулейман поважав свою дружину, бачив у ній "істоту мислячу".

Султанша вже не сподівалась на повернення додому, тому прагнула полегшити долю свого нещасного народу. Бранець з України яничар Гасан був її довіреною особою в умовах підступності і зрадливості. Польському послові, який приїхав до Стамбулу, Гасан передав прохання султанші довідатися про життя в Рогатині.

Гасан

Польський посол Ян чекав переговорів, щоб просити миру для Польщі й Угорщини. Сулейман погодився його прийняти, якщо виконають волю султанші Роксолани. Королівські посланці барилися, бо дорога буладалека й небезпечна.

Згодом пан Ян передав Гасанові, що має вісті для султанші і хоче з нею побачитись. Треба також передати їй подарунки короля Зигмунта: золоту троянду, ковану італійським майстром, ношений (Ношення — жіноча прикраса) з польського бурштину (Бурштин — янтар), золотий ланцюг в сорок чотири дукати.

Через кілька днів Роксолана прийняла польського посла. Почула султанша розповідь про сплюндрований Рогатин. Немає там її знайомих, не живуть. Прийшли сюди нові люди, які також повинні боятися набігів орди.

Біль, нестерпний біль у її душі. Досі їй здавалось, що це лиш сон, сон далеко від батьківського дому. Але цей дім зник назавжди, немає ніяких надій. Немає навіть могил, перед якими можна впасти на коліна і плакати. Батьку, матусю, чи бачите ви свою донечку?

Роксолана знайшла силу попросити Сулеймана про прийом польського посла. Вперше в історії Османської держави був даний урочистий прийом султаном і султаншею. Султан дав повну, хоч і неписану, обіцянку про вічний мир.

Султанша навздогін послові послала Гасана, вона передала гроші на відбудову рогатинських церков. Тепер у Роксолани не було нічого, тільки влада. Цією владою вона мстилася жорстокому світові.

Згадувала вона батькові вірші, пісні мамині й заливалась слізьми. Шкодувала, що не може передати золотих слів своїй землі: "Мужайся, многоплеменний російський народі, да Христос начало крепости в тебе буде".

"Може, треба було б зробити ще щось. Для Рогатина й для рідної землі. Але що? Чи вона знала? А в кого спитати? І як?.."